

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Малихіна Олександра Володимировича
про дисертаційну роботу Лапіної Вікторії Олексіївни на тему
«Навчальний діалог як засіб формування мовленнєвої компетентності
студентів технічного вищого навчального закладу в процесі вивчення
іноземних мов», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання**

Актуальність дослідження Лапіної Вікторії Олексіївни визначається, перш за все, тим, що на початку третього тисячоліття відбувається якісне оновлення багатьох сфер суспільного життя, що зумовлено надшвидкими темпами його інформатизації. Обґрунтовуючи доцільність звернення до проблеми дослідження, ідеться про те, що система освіти в цілому й система вищої технічної освіти зокрема активно реагують на підвищення вимог до підготовки фахівця вищої кваліфікації. Це має бути не просто обізнана у своїй сфері особистість, а людина, підготовлена до всіх потенційно можливих змін щодо змісту, форм, методів ефективної діяльності, тобто здатна самостійно ставити професійно значущі завдання й винаходити оптимальні шляхи їх розв'язання. І мовленнєва компетентність фахівця-спеціаліста певної галузі господарства, як здатність і готовність здійснювати процес комунікації, є засобом розв'язання багатьох професійно значущих ситуацій. З огляду на це, дисертація В. О. Лапіної є актуальним, доцільним і своєчасним науковим дослідженням, оскільки, з одного боку, вона торкається проблеми навчального діалогу, яка є константно актуальною через те, що змінюються умови, у яких він може застосовуватися як дидактичний засіб, а відповідно й вимоги, котрі висуваються до визначення його функціонально-структурної та змістово-організаційної складових. Іншим важливим аспектом, що доводить доцільність звернення до проблеми дослідження саме у представленому потрактуванні, є вивчення можливостей використання навчального діалогу саме як засобу формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу в процесі вивчення іноземних мов.

Дисертантка аргументовано та переконливо здійснила теоретичні узагальнення й запропонувала власний науково виважений підхід до розв'язання проблеми навчального діалогу як засобу формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу в процесі вивчення іноземних мов, що дало їй змогу обґрунтувати дидактичні основи, а саме: організаційно-дидактичні засади, сукупність дидактичних умов, структурно-функціональну модель.

У вступі окреслюється методологічний апарат дослідження, наведено чітко сформульовані положення щодо визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези. Вони є узгодженими між собою на засадах ієрархічно обумовленого підпорядкування та відбиття необхідних взаємозалежних зв'язків.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз базових педагогічних категорій на рівні дефініцій, а саме «компетенція», «компетентність», «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність», «навчальний діалог» та ін. Визначено та узагальнено особливості застосування навчального діалогу під час формування мовленнєвої компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів.

Спираючись на аналіз та узагальнення наукових позицій щодо співвіднесення досліджуваних понять (З. Бакум, Н. Бібик, І. Гудзик, І. Доброскок, О. Малихін, Р. Мільруд та ін.), дисертантка в роботі дотримується розуміння цих категорій, що відбивається в такому трактуванні: *компетенція* – це сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, які є заданою вимогою, нормою освітньої підготовки; вона визначає об'єкт навчання (відповідає на питання «чого навчати?»). *Компетентність* авторкою дослідження розуміється як комплексна характеристика особистості, яка відображає результат суб'єктивованого засвоєння знань, умінь і навичок; комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з довкіллям у тій чи тій галузі; вона характеризує суб'єкт навчання, студента, озброєного тією чи тією компетенцією. Далі авторка на узагальнювальному рівні говорить про те, що: компетенція – це категорія освітнього середовища й фіксується в державних стандартах; а компетентність – діяльнісна категорія й характеризується як ціннісна поведінка людини шляхом оцінювання її діяльності.

Аналіз напрацювань, присвячених питанню мовного, мовленнєвого та комунікативного розвитку особистості дав змогу дисертантці виокремити наукову позицію, прихильниками якої є З. Бакум, О. Горошкіна, І. Доброскок, О. Караман, С. Караман, О. Коваленко, О. Копусь, О. Малихін, Т. Мішеніна, С. Омельчук, І. Осадченко: розвиток мовної особистості, здатної до ефективної реалізації спілкування рідною/іноземною мовою, вимагає комплексного підходу до формування й удосконалення мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентностей, які є окремими, але взаємопов'язаними категоріями.

Іншомовну мовленнєву компетентність студентів технічного вищого навчального закладу або *іншомовну професійно зорієнтовану мовленнєву компетентність* у дослідженні розглядаємо як комплексну суб'єктивну характеристику студента, що відображає рівень його мовленнєво-практичної підготовки до реалізації мовленнєвої діяльності засобами ІМ у професійному середовищі.

Вивчення сучасних тенденцій в оновленні освітнього процесу, пов'язаного з різними аспектами іншомовної підготовки студентів технічного ВНЗ у контексті компетентнісної парадигми уможлиблює обґрунтування доцільності звернення до *навчального діалогу*, який має великий дидактичний потенціал).

Звернення до основоположних позицій щодо реалізації різних підходів у використанні навчального діалогу в освітньому процесі дало змогу довести

необхідність його подальшого вивчення як ефективного дидактичного засобу формування мовленнєвої компетентності студентів технічного ВНЗ, що передбачає накопичення, формування та розвиток суб'єктивованих мовленнєвих знань, умінь і навичок – особистісного мовленнєвого ресурсу (компетентності) через активізацію та реалізацію інтелектуального й творчого потенціалу учасників діалогічної взаємодії у форматі «викладач – студент (студенти)» або «студент – студент (студенти)», спрямованої на розв'язання проблемних навчально-комунікативних ситуацій на заняттях з іноземної мови.

На основі теоретичного аналізу різних позицій щодо окреслення структури діалогу (О. Абрамкіна, М. Камінська, О. Кондратюк, А. Тцуї, Х. Уїддосон, М. Фрідман) авторкою дисертації розроблено схему, за якою відбувається діалогічна взаємодія в ситуації навчання; виокремлено *структурні етапи* його перебігу: моделювальний (проекування моделі майбутнього навчального діалогу та шляхів її реалізації на занятті); мотиваційний (означення проблеми/завдання для розв'язання, які стимулюють до подальшої активної навчально-пошукової діяльності учасників НД); пошуковий (з'ясування дієвого або нового способу розв'язання завдання); дискусійний (презентація та обговорення різних позицій); підсумковий (аналіз результатів, обґрунтування обраного найкращого способу розв'язання завдання).

Отже, теоретичний аналіз особливостей організації діалогічного навчання у процесі формування в студентів мовленнєвих умінь і навичок іншомовного професійно зорієнтованого спілкування як засобу реалізації мовленнєвої діяльності в майбутньому фаховому середовищі, представлений у першому розділі роботи, засвідчив, що поетапна організація діалогу на заняттях з ІМ передбачає стимулювання пізнавально-пошукової діяльності суб'єктів діалогічної взаємодії, спрямованої на розв'язання окресленої проблеми, через активізацію інтелектуального ресурсу, внутрішнього потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу.

У другому розділі опонованої роботи представлено результати теоретико-методологічного аналізу структури мовленнєвої компетентності та її складників (З. Бакум, Л. Гайдукова, І. Кухта, В. Момот, В. Ницета, О. Решетнікова, Н. Самохіна), нормативно-методичних документів та програм з іноземної мови для професійного спілкування майбутніх спеціалістів технічної галузі (Г. Бакаєв, О. Борисенко, І. Доброскок, І. Зуєнок, С. Костицька, О. Поперечна, О. Швець), окреслено *структуру* іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів, яка характеризується як єдність трьох компонентів (соціально, професійно та бізнес зорієнтованого складників).

Відповідно до структурних компонентів визначено критерії сформованості іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу: слухове сприйняття та інтерпретація мовлення (аудіювання); візуальне сприйняття та інтерпретація мовлення (читання); реалізація усного мовлення: здатність до

монологічного та діалогічного мовлення (говоріння); реалізація писемного мовлення (письмо), які застосовано для оцінювання кожного з трьох компонентів.

Розроблено схему процесу формування іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів засобами навчального діалогу, яка охоплює три *етапи*, що реалізуються в межах чотирьох академічних модулів, та передбачає покрокове введення навчального діалогу на заняттях з іноземної мови (чотири рівня діалогізації процесу навчання).

Авторка дослідження доводить, що контент процесу формування іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу покликаний реалізувати іншомовну підготовку майбутнього фахівця технічної галузі в контексті реалізації компетентнісної парадигми діалогічного навчання, яка виявляється у формування суб'єктивованого знання, особистісного мовленнєвого ресурсу для безболісної адаптації як у майбутній професії, так і в соціальній структурі; розвитку здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки в ситуаціях професійної мовленнєвої діяльності та соціальної практики спілкування.

У розділі також розкрито зміст *дидактичних умов*, які сприяють максимальній реалізації потенціалу навчального діалогу як засобу формування іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу: забезпечення суб'єкт-суб'єктної діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу; активізація пізнавально-пошукової діяльності суб'єктів діалогічного навчання; підвищення мотивації студентів до процесу формування іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності.

Авторкою обґрунтовано ефективність обраного стратегічного курсу, який детермінується окресленими *підходами* (особистісно зорієнтованим, компетентнісним та комунікативно-діяльнісним).

На основі теоретичного аналізу й узагальнення результатів емпіричного дослідження розроблено *структурно-функціональну модель* формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу засобами навчального діалогу під час вивчення іноземної мови.

Третій розділ дисертації присвячено опису проведеного педагогічного експерименту (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), а також узагальненню результатів, отриманих по його завершенню.

Експериментальна робота передбачала виконання таких завдань: упровадження структурно-функціональної моделі формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу засобами навчального діалогу в процес вивчення іноземних мов і доведення її ефективності; виявлення рівнів сформованості іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності (ІПЗМК) студентів технічних спеціальностей та спостереження динаміки її зростання за компонентами структури як результату впровадження розробленої моделі; вимірювання

показників сформованості досліджуваної компетентності на основі результатів порівняння констатувального та контрольного зрізів; здійснення аналізу застосування авторської структурно-функціональної моделі за допомогою непараметричного критерія Вілкоксона (w -критерій) з урахуванням фактору часу.

Формувальний етап експерименту тривав упродовж 2013–2014 років. До експериментальної роботи було залучено 307 студентів, із яких 153 увійшли до складу експериментальних груп, 154 студентів – до контрольних груп.

Здійснено відбір та модифікацію методик проведення формувального експерименту та комплексу тестів для діагностування сформованості компонентів іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності на констатувальному й контрольному етапах.

Результати проведеного експерименту підтвердили значущість поетапного формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу засобами навчального діалогу під час вивчення іноземних мов. За допомогою системи модульних контрольних завдань у межах навчального курсу постійно відстежувалися зміни рівнів сформованості кожного її компонента.

За результатами експериментальної діяльності здійснено аналіз доцільності й ефективності застосування структурно-функціональної моделі за допомогою непараметричного критерію Вілкоксона (w -критерію). Зі ймовірністю 0,99 доведено наявність відмінностей у рівнях сформованості іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності студентів експериментальних та контрольних груп.

Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку у формуванні мовленнєвої компетентності студентів технічних вищих навчальних закладів засобами навчального діалогу в експериментальних групах у процесі вивчення іноземних мов.

Отже, маємо достатні та верифіковані підстави стверджувати, що опонована робота має всі необхідні ознаки наявності в ній наукової новизни, оскільки в ній пропонуються цінні для теорії навчання положення, доведені на теоретичному та емпіричному рівнях.

Наявність розроблених методичних рекомендацій щодо імплементації авторської структурно-функціональної моделі, а також підготовлене науково-методичне та навчально-методичне забезпечення є суттєвими ознаками практичної цінності здійсненого науково-практичного пошуку. Представлені науково-методичні матеріали *Додатків* також суттєво підвищують практичну цінність результатів дослідження. Особливу увагу на себе звертають діагностичні матеріали, у які закладено можливість здійснення якісної та кількісної оцінки результатів дослідження.

Висновки й рекомендації, здобуті у процесі роботи, досить ґрунтовно викладено авторкою у фахових виданнях, методичних рекомендаціях та матеріалах конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Обсяг і

зміст надрукованих праць (загальна кількість – 20) свідчить про тривалу й послідовну роботу дисертантки над проблемою.

Автореферат цілісно відображує зміст дисертації.

Основні теоретичні засади та висновки дисертаційної роботи слугуватимуть подальшому вивченню науковцями проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу в процесі вивчення іноземних мов.

Водночас, вважаємо за доцільне визначити певні дискусійні положення та висловити окремі зауваження.

1. Обґрунтування актуальності та доцільності проведення дослідження саме за визначеним напрямом та у сформульованому потрактуванні було б набагато більш переконливим за умови представлення аналізу теоретичних положень, представлених у роботах класиків дидактики (Ю. Бабанський, С. Гончаренко, І. Лернер, М. Махмутов, В. Сластьонін, П. Підкасистий, М. Скаткін, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.), а також сучасних дидактів, які здійснюють свої наукові пошуки у дотичних площинах (В. Бондар, Г. Васьківська, Я. Кодлюк, О. Ляшенко, І. Малафіїк, В. Паламарчук, М. Фіцула, В. Чайка та ін.). На жаль, авторка також звертається до нормативно-правових документів, котрі є застарілими або такими, що втратили свою актуальність (Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1994), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2011), Національна рамка кваліфікацій (2011). Незрозумілим також є той факт, що поза увагою дисертантки залишилися Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003, українська версія підготовлена за ред. д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєвої), Програма TUNING 2012 та ін.
2. Не зовсім зрозуміло, як співвідносяться, задекларовані в науковій новизні категорії: дидактичні засади (у предметі та меті дослідження – «дидактичні основи»), організаційно-дидактичні засади, сукупність дидактичних умов, структурно-функціональна модель формування досліджуваного феномену.
3. Варто також зауважити, що задекларовані дидактичні умови (забезпечення суб'єкт-суб'єктної діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу; активізація пізнавально-пошукової діяльності суб'єктів діалогічного навчання; підвищення мотивації студентів до процесу формування іншомовної професійно зорієнтованої мовленнєвої компетентності) не можуть сприйматися як такі, що є новими для теорії навчання, навіть у проекції на проблему дослідження.
4. У підрозділі 2.3, де дисертантка описує структурно-функціональну модель як систему взаємопов'язаних елементів процесу формування

мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу під час вивчення іноземних мов засобами навчального діалогу відсутній аналіз накопиченого в теорії моделювання та теорії навчання (у площині їх перетину) досвіду застосування механізмів моделювання комплікативних дидактичних феноменів на засадах вияву їх структурності та функціональності як провідних ознак у невід'ємній взаємозалежності, що уможливило б більш науково-виважене доведення, що розроблена модель є саме "структурно-функціональною дидактичною моделлю"

5. Третій розділ дисертації, у якому надто деталізовано авторка намагається представити результати своєї експериментально-апробаційної роботи, переобтяжений громіздкими таблицями, гістограмами тощо. Ураховуючи достатньо великий обсяг основного тексту представленого дослідження, можна було частину наочно-демонстраційного матеріалу перенести в Додатки.

У загальному висновку зазначаємо: висловленні зауваження не зменшують значущість проведеного Лапіною Вікторією Олексіївною дослідження, яке є оригінальним науково-виваженим і самостійним. Дослідниця продемонструвала вміння ставити й аргументовано розкривати складні проблеми теорії навчання, визначати суперечливі тенденції та на належному фаховому рівні знаходити способи їх розв'язання. Здобуті практичні результати дослідження повністю готові до впровадження у педагогічну практику в системі вищої технічної школи. У цілому, зважаючи на актуальність, обсяг і зміст, дисертація Лапіної Вікторії Олексіївни на тему «Навчальний діалог як засіб формування мовленнєвої компетентності студентів технічного вищого навчального закладу в процесі вивчення іноземних мов» є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам, що висувуються до дисертаційних робіт, а саме: пп. 9, 11 і 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», а її авторка Лапіна Вікторія Олексіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри романо-германських мов і перекладу
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор педагогічних наук, професор

О. В. Малихін

ДПНС ЗАСВІДЧУЮ
Головний спеціаліст відділу кадрів
М.В. Михайліченко
2016р.